

הכנס המדעי ה-13
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ב

מדעי החברה והחינוך

יו"ר: ארזה אברהמי

מה אפשר ללמוד מגוגל ארת' ? – בניגוד למה שאפשר ללמוד באמצעות גוגל ארת'

What can we learn from Google Earth?

גוגל ארת' (Google Earth) הוא פרויקט אינטרנטי מבית גוגל המייצר סביבה וירטואלית תלת-ממדית המדמה את פני השטח של כדור הארץ באמצעות צילומי אוויר. הסביבה מהווה שלב נוסף בהתפתחות אמצעי המיפוי הממוחשבים, אך מעבר לכך, ככל מפה, משקפת את הערכים החברתיים והמבניים החברתיים הפוליטיים שמעצבים את החברה בה הן נוצרו. באמצעות חקירה ביקורתית של המפות ניתן לחשוף את האינטרסים והאידיאולוגיה המוטבעים במפות.

במאמר זה מתבצע ניתוח ביקורתי של האפליקציה גוגל ארת' ושל התכנים המוצגים בה. הניתוח חושף את העקרונות החברתיים, הכלכליים והערכיים המגולמים בסביבה זו ומצביע על גוגל ארת' כתוצר של התרבות הדיגיטלית המגלם בתוכו את מאפייניה של תרבות זו, דהיינו, תרבות גלובלית שיתופית החובקת את הווירטואלי אל קרבה.

בהרצאה יוצגו ממצאים הממחישים כיצד גוגל ארת' מציג את העולם כמרחב גלובלי, נגיש לכל, אחד אך לא אחיד, פתוח, שיתופי ומשתף, וכזה המקיים דיאלוג בלתי פוסק בין הווירטואלי לאקטואלי. ניתוח התכנים של המשתמשים בסביבה זו ישקף את הערכים התרבותיים של החברה הדיגיטלית. החברה הדיגיטלית היא חברה עירונית, צרכנית וקפיטליסטית, וכל אלה באים לידי ביטוי בתוכן המשתמשים.

מצוק אשקלון ומצוקותיו – חינוך לקיימות

Ashkelon Cliff and its distress - Education for sustainability

במסגרת קורסים העוסקים במעורבות האדם בחופי ישראל, הסטודנטים של החוג לגיאוגרפיה ולימודי הסביבה במכללת אורנים מסיירים בחופי אשקלון ועוסקים בהיכרות עם מרכיבי החוף המצוקי והחוף החולי של העיר. הלימוד בשדה נעשה בעזרת התבוננות, סקירה ולימוד מערכת היחסים בין מצוק אשקלון וסביבתו הימית והחופית בעבר, בהווה וכן, בדיון בפתרונות לעתיד.

לאחרונה נחשפנו לדילמה אקטואלית: קריסה בסביבת מצוק חוף אשקלון מחד, וניסיונות לשימור והגנה, מאידך. ואמנם, בשנתיים האחרונות פורסמו כותרות הנוגעות למצוק אשקלון:

- בעקבות תוצאות הסערה החזקה וקריסת מצוק בחוף אשקלון בכל הארץ (15/12/2010), התמוטט חלק מקיר עמודי הגרניט בחוף אשקלון ונחשף פסל אישה נטול ראש מהתקופה הרומית.
- מה ימנע את ההתמוטטות הסופית של מצוק אשקלון?
- השרוול שהוצב למרגלות מצוק אשקלון כבר התפרק ולא השיג את יעדו.
- באילו צעדים נוקטת עיריית אשקלון, כדי לשקם את המצוק ולמנוע את המשך קריסתו?
- הצעות וקידום הפרויקט להקמת ריף מלאכותי בים מול מצוק אשקלון.

במרוצת 100 השנים האחרונות, פעילות האדם גרעה מן המערכת החופית בישראל יותר מ-20 מיליון מ"ק חול והמצוקים נסוגים בקצב של עשרות ס"מ בשנה כחלק מתהליך התמוטטותם ובמסגרת תהליכים טבעיים. אך נראה כי הסיבה העיקרית להרס המצוק בחופי אשקלון ופארק אשקלון בצד הפונה לים, היא המחסור של רצועה חולית רחבה שתגן עליו. קיימות סיבות רבות לחסר החול: סילוק חול מן המערכת עקב כרייה ו'שוד' חולות; חסימת חול על ידי סכירה; עבודות עפר; בניית הטיילת והמלונות על המצוק; ניקוז לכיוון המצוק ובראשו; הקמת מבנים בחוף; שוברי גלים, תחנת הכוח, קצ"א, נמל הפחם והמרינה. התהליכים הנזכרים יוצרים מאזן שלילי והרס חופים בכלל ובחופי אשקלון בפרט שביטוייהם נסיגת החופים; הצטברות אשפה וזיהום ים וחוף; כרסום מתמשך ברוחב החופים ובכמות החולות; הידלדלות שטחי החוף; ארוזיה מוגברת והתמוטטויות מצוקי הכורכר.

במסגרת הסיור האחרון, הסטודנטים התפרסו בשטח ומדדו בעזרת פסיעות את רוחבה של שפת הים החולית עד למרגלות המצוק. במסגרת השוטטות והתצפיות בחופי אשקלון, העלינו, בסיועם של צילומים, את הסיבות לשנינויים החריפים שהתרחשו בקווי החוף ובחוף. במקביל סיירנו במקומות בהם התבצעו בזמן האחרון תהליכים הנוגעים לשימור בר-קיימא, ביניהם: ייצוב הנדסי על ידי בניית קיר 'דבש' לאורכו של קיר עמודי הגרניט בחומת העיר הצלבנית בפארק אשקלון וכן, סיור לאורך ה'שרוול' שהוצב למרגלות הטיילת בניסיון להגן על המצוק הצפוני. בסיור, העלינו על נס את עקרון שמירתה של הסביבה החופית, הכוללת נופים יפהיים כמו אלו של מצוקי אשקלון. בשיח שהתקיים בכיתה לאחר הסיור, הדגשנו כי חופי אשקלון, כמו גם חופים אחרים המהווים עבורנו משאב תיירותי ותרבותי בעל פוטנציאל חינוכי, הוראתי וכלכלי רב ממדים, הם סיבה טובה לקביעת עקרונות והגבלות לניהול ולפיתוח בר-קיימא של הסביבה החופית. בנוסף, הזכרנו את ההפגנות של ה'בלתי אדישים' (סטודנטים) בנושא שימור והצלה של חופי פלמחים, אכזיב וחולות סמר. בדיון המסכם הדגשנו את צורכי החופים שלנו, חופים המהווים נכסים יקרי ערך וחיוביים להיות בראש מעיינינו של המנהיגות המקומית, הארצית והעתיידית, כדי שתושבי ישראל וכל באי העולם, כמו גם הלומדים, יוכלו להפיק תועלת והנאה לדורותיהם.

מילות מפתח: חינוך לקיימות, מצוק אשקלון, התמוטטות וקריסה של רכסי הכורכר, שימור בר-קיימא

חינוך לאוריינות מדיה ביקורתית : הסכסוך הישראלי פלסטיני

Critical media literacy education: The Israeli-Palestinian conflict

המחקר נערך במסגרת פרויקט 'חינוך לשלום באמצעות המדיה' (Pet-Med), בשיתוף פעולה בין החוג לתקשורת במכללת אורנים, האיחוד האירופי והמרכז לתקשורת הוגנת במכללה האקדמית נתניה. המסגרת התיאורטית של המחקר מעוגנת בחינוך לאוריינות מדיה ביקורתית, העוסק בביקורת הייצוג התקשורתי הניתן לנושאים שונים בחברה (כמו: מגדר, גזע, מעמד, תפקידי המינים ועוד), באמצעות ניתוח והערכה ביקורתית של תכני המדיה ומסריהם, ושימוש מושכל בהם. הצורך באוריינות ביקורתית נובע מתוך ההכרה בכוחם של המדיה לעצב מציאות, ולהפוך למקור המידע הדומיננטי על קבוצות תרבותיות ולאומיות, שהסיכוי של מרבית הקהל לפגוש הוא קלוש. במובן הזה, תמונות הסכסוך הישראלי-פלסטיני מעצבות את דעת הקהל, נחרטות בזיכרון הקולקטיבי ומשמשות להתבוננות על הסכסוך ולהבנתו. החינוך לאוריינות מדיה ביקורתית מעמיק את ההבנה על יחסי הגומלין שבין המדיה, הקהל, המידע וגורמי הכוח בחברה, ומעצים את הסטודנטים כאנשים חושבים וכאזרחים מעורבים ופעילים בחברה דמוקרטית.

על בסיס תפיסה זו, 55 סטודנטים, ערבים ויהודים בגילאי 18-44 משלוש מכללות (אורנים, נתניה ולוינסקי) השתתפו במחקר, בעקבות למידה בו-זמנית בתכנית לימודים משותפת של חינוך לצריכה ביקורתית של המדיה, והתנסות בהפקת מסרים חלופיים לסכסוך. המטרה היתה לבחון את השינויים שחלו אצלם בהערכת הייצוג התקשורתי של הסכסוך ובגישתם אליו (במונחים של אפקטים לטווח הקצר) ולמדיה בכלל. במוקד הדיון המחקרי עומד נושא טעון ורלוונטי לסטודנטים, הבא לאתגר את החשיבה שלהם, להציע נקודות מבט חלופיות, ואפשרויות לתגובה וביקורת מתוך גישה אקטיביסטית תקשורתית. המחקר מחדד את החשיבות בפיתוח המודעות לנטייתם של המדיה להקצין את הדימויים והסטריאוטיפים השליליים בסכסוך, בהצגת הצד האחר, ואת הצורך בסיקור הוגן המקדם סובלנות והבנה הדדית בין הצדדים.

מתודולוגיית המחקר כללה שאלונים כמותיים חצי פתוחים (pre-post), ניתוח תמטי של קטעי חדשות (pre-post), תצפיות בשיעורים ודיון בקבוצת מיקוד. הממצאים העולים מהניתוח הסטטיסטי התיאורי של שתי מכללות (נתוני המכללה השלישית נמצאים בשלבי עיבוד סופיים) מצביעים על שינוי תפיסתי שחל בעמדות הסטודנטים ביחס למדיה ולקונפליקט. יותר סטודנטים הפגינו מודעות לנטייתה של התקשורת להקצין את מציאות הסכסוך, ולהציג את 'האחר' כ'אין פרטנר'. יותר משליש מהם מכירים בפלסטינים כיישות לאומית הזכאית להכרה סוברנית, ובחשיבות ההיכרות עם האחר. הממצאים מחזקים את אפקט התכנית והרלוונטיות שלה כגורמים מכוננים בשינויים שחלו אצל הסטודנטים, שנמצאו גם במחקרים קודמים כבעלי אפקטיביות, הן לטווח הקצר והן לטווח הארוך. הדיון בקבוצת המיקוד שיקף ביטויים של ערעור על האמונות והעמדות המוקדמות ביחס לקונפליקט, על האמון במדיה, ועל היכולת של הסטודנטים להציג ביקורת וטיעונים מנומקים. ממצאי ביניים אלה מאירים את תרומתה של התכנית להעמקת המודעות וההבנה הביקורתית של הסטודנטים על תפקידם של המדיה בהבניית מציאות הסכסוך והטיותיה, וההשפעות שיש להם על תפיסותיהם, ועל היכולת שלהם להפעיל אסטרטגיות פעילות בביקורת הטקסט התקשורתית.

מילות מפתח: אוריינות מדיה ביקורתית, חשיבה ביקורתית, מסגור תקשורתי, הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ייצוג תקשורתי של קונפליקטים, חינוך לשלום באמצעות המדיה

מיזם חדש: מחנכות טוות רשתות הוריות (מטר"ה)

A new project: Educators spin parental networks

מחקרו הידוע של גיימס קולמן 'Social Capital in the Creation of Human Capital' (1988), מצא עדיפות ניכרת בהישגים החינוכיים (לימודיים והתנהגותיים) אצל תלמידים שהוריהם קשורים חברתית עם הורי חבריהם, והסביר זאת בהרחבה פונקציונאלית של הסמכות והאחריות ההוריות. המיזם נועד, לאור זאת, להציע למחנכות תפיסה חדשה של הגבולות החברתיים הפנימיים והחיצוניים של כיתות האם שלהן, ולהכשיר אותן לאורה של תפיסה זאת: ראשית, לטפח בכיתותיהן אקלים של למידת עמיתים בקרב 'קבוצות שווים' קטנות, הנוצרות בהן ממילא, ושנית, לשמש כזרזות של היווצרות קבוצות הוריות קטנות (רשתות) מקרב אימהותיהם ו/או אבותיהם של התלמידים העמיתים. בהרצאה יורחב ההסבר שלעיל, ובסיוע הקהל - יידונו סיכוייו וסיכוניו של המיזם.